

รูปแบบการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธในบริบทประเทศไทย

เปรมจิต จารย์ดำรา

นิสิตสาขาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อีเมล : pream.vip@gmail.com

ทัศนีย์ ลีวโธสง

นิสิตสาขาหลักสูตรและการสอน ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อีเมล : tassanee14723@gmail.com

นพวรรณ นิมรอยลาภ

สาขาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อีเมล : noppawan.c@ku.ac.th

Received : October 19, 2020 Revised : November 25, 2020 Accepted : December 25, 2020

บทคัดย่อ

โรงเรียนวิถีพุทธถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมและความรู้ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ช่วยทำให้สังคมเกิดความสงบสุข สำหรับรูปแบบการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธของประเทศไทยมีหลักการและตัวชี้วัดการพัฒนาที่มีกรอบหรือหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน ซึ่งในช่วงปีแรกของการพัฒนามีจำนวนโรงเรียนวิถีพุทธเพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ในช่วงต่อมาก็มีการลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วเช่นกัน ซึ่งเป็นผลอันเนื่องมาจากรูปแบบการศึกษาหรือแนวทางการศึกษาในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป เพราะการศึกษาในยุคนี้ต้องการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และมีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ต้องการพัฒนาผู้เรียนให้อยู่ในสภาพสังคมที่แตกต่างกันทั้งทางด้านภาษา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และการนับถือศาสนา อีกเหตุผลประการหนึ่งอาจเป็นผลมาจากตัวชี้วัดโรงเรียนวิถีพุทธที่มากเกินไป จึงทำให้โรงเรียนวิถีพุทธลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธในปัจจุบันจึงควรเป็นไปในลักษณะของการสอนเรื่องศีลธรรม จริยธรรมอันดีงามของทุกศาสนา เพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้บนพื้นฐานของความแตกต่าง

คำสำคัญ: การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ/ โรงเรียนวิถีพุทธในบริบทประเทศไทย/ รูปแบบการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ/ โรงเรียนวิถีพุทธ

Model of Vitheebuddha School development in Thailand

Preamjit Jantumra

Student of Education Program in Curriculum and Instruction, Faculty of Education

Kasetsart University

Email: pream.vip@gmail.com

Tassanee Sewthaisong

Student of Education Program in Curriculum and Instruction, Faculty of Education

Kasetsart University

Email: tassanee14723@gmail.com

Nopphawan Chimroylarp

Curriculum and Instruction, Faculty of Education

Kasetsart University

Email: nopphawan.c@ku.ac.th

Abstract

Vitheebuddha Schools (the Buddhist Schools) can be considered management style of education/management an innovative, which helps to improve human quality of student, focusing on ethics and knowledge and creating a peaceful society. For the Vitheebuddha Schools development model in Thailand, there are clear principles and indicators or guidelines for development. During the first year of development, the number of directed Vitheebuddha Schools increased rapidly. Subsequently the number has been decreased rapidly, which is the result of the current educational method or approach to educational change. Because studies of this era want to develop people to be full human beings and have the necessary skills needed in the twenty first century, they want to develop learners in different social conditions in terms of language, culture, economic, social and religious affairs. Another reason may be the result of indicators excessive Vitheebuddha-Schools. As a result, Vitheebuddha Schools decline rapidly. Therefore, the current Vitheebuddha Schools development model must be in the manner of moral teaching the good morals of all religions so that everyone can live together based on differences.

Keywords: Development of Vitheebuddha School, Vitheebuddha School in Thailand, Model of Vitheebuddha School development, Vitheebuddha School

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนและสังคม ดังจะเห็นได้จากการที่สังคมนั้นมีความต้องการคนที่มีคุณภาพทั้งทางด้านความรู้และด้านคุณธรรม เป็นพลเมืองที่ทำให้สังคมสงบสุข เพราะการที่จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นนอกจากการศึกษาหรือความรู้ที่ดีเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตแล้วยังต้องอาศัยความรู้ทางคุณธรรม จริยธรรมประกอบด้วย เพราะผู้ที่มีความรู้ดีแต่ยังขาดการยึดคิดแล้วนำความรู้ไปใช้ในทางที่มีขอบเท่ากับว่าความรู้เหล่านั้นเป็นภัยต่อสังคม หรือเป็นการใช้ความรู้ที่ไม่เกิดประโยชน์และอาจสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น

ในปัจจุบันสังคมไทยอยู่ในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารที่ทันสมัย เป็นโลกที่มีการติดต่อสื่อสารไร้พรมแดนที่ผู้คนสามารถติดต่อกันได้อย่างสะดวกสบายแม้จะอยู่คนละซีกโลกก็ตาม เมื่อเทคโนโลยีเกิดความก้าวหน้าแต่บ้านเมืองเกิดปัญหาคุณธรรม จริยธรรมที่เสื่อมโทรมไปจากใจคน รัฐบาลปฏิรูปการศึกษา โดยเน้นคุณธรรมนำความรู้ ในการจัดการศึกษา เพื่อมุ่งสร้างความตระหนัก สำนึก ในคุณค่าของการปฏิบัติตนตามแนวทางวิถีพุทธ การพัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมพื้นฐานในการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ และเชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา และสถาบันทางการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2549) ซึ่งในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในจิตใจคนนี้ ถือว่าต้องเริ่มต้นที่การศึกษา เพราะการศึกษามุ่งเน้นให้ผู้ที่ศึกษาเข้าใจธรรมชาติ ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม ในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ โดยเริ่มตั้งแต่การดำเนินชีวิตประจำวันทั่วไป เพื่อให้เราสามารถพัฒนาตนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ เพราะฉะนั้นโรงเรียนจึงเป็นสถาบันทางการศึกษาและแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม รวมทั้งเป็นคนที่มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ต้งามในจิตใจ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขตามความมุ่งหมาย และหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และในปลายปี 2545 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งโครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีทั้งหมด 5 รูปแบบ ได้แก่ โรงเรียนในกำกับของรัฐ โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนสองภาษา โรงเรียนใช้ ICT เพื่อการเรียนรู้ และโครงการนำร่องสรรหาพัฒนา โดยส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษด้านต่างๆ การศึกษาแนวพุทธจึงอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดมา

จากความสำคัญดังกล่าวโรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็นนวัตกรรมการจัดการศึกษาที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมและความรู้ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งทำให้สังคมเกิดความสงบสุข ผู้เขียนจึงสนใจรูปแบบการพัฒนาของโรงเรียนวิถีพุทธในบริบทของประเทศไทยดังกล่าว มีการดำเนินงานอย่างไร จึงประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอน และผู้เรียนมีการพัฒนาด้านใดบ้างที่ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณลักษณะที่ดี เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ ในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น

ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ

กระทรวงศึกษาธิการ (2546) ได้ให้ความหมายโรงเรียนวิถีพุทธไว้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธคือ โรงเรียนในระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ มาบูรณาการประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนในภาพรวมของสถานศึกษา โดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2546) กล่าวว่า โรงเรียนวิถีพุทธคือ โรงเรียนที่มีการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยหลักการของภavana 4 คือ การพัฒนาทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา โดยเฉพาะการกิน อยู่ ดู และฟัง ให้เป็น

โสธารักษ์ ชุนรักญาติ (2546) ได้กล่าวไว้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนในระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน เป็นการพัฒนาผู้เรียน “การกิน อยู่ ดู ฟังให้เป็น” โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม ปัญญา และมีเมตตา ซึ่งเป็นฐานในการดำเนินชีวิต

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายโรงเรียนวิถีพุทธไว้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธคือ โรงเรียนในวิถีแห่งปัญญา ที่พัฒนาอย่างบูรณาการในระบบแห่งไตรสิกขา สู่ความเป็นพุทธ ผู้เข้าถึงธรรม จะมีชีวิตที่ดี เจริญอกงาม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสร้างสรรค์ ตามวิถีแห่งธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547)

จินตนา สินธุพันธ์ประทุม (2549) กล่าวว่า โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนที่เน้นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนโดยองค์รวม ทั้งในด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านวิถีชีวิต ด้วยปัญญาและความคิดที่เฉลียวฉลาดรู้เท่าทันสิ่งต่างๆ ที่เป็นธรรมชาติ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงานและการบริหารจัดการในโรงเรียน พัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียน เพื่อให้เป็นคนดี และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข

จากที่กล่าวมาข้างต้น โรงเรียนวิถีพุทธ จึงหมายถึง โรงเรียนในระบบปกติทั่วไปที่เน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในด้านการบริหารจัดการและการพัฒนาผู้เรียน โดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟังให้เป็น” ตามหลักการของภavana 4 เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นคนดีของสังคมและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ความเป็นมาโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธถือได้ว่าเป็นการพัฒนาโรงเรียนตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่เน้นถึงการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาทักษะ “การกิน อยู่ ดู ฟังให้เป็น” โดยเป็นจัดการศึกษาเพื่อสนองตอบความสามารถที่แตกต่างกันของบุคคล เพื่อนำพาเด็กและเยาวชนไทยก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลก อย่างไรก็ตาม ไร่ชิตจำกั๊ด ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ เป็นพลเมืองดีของสังคม และสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สำหรับความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธนั้น เกิดขึ้นในปลายปี 2545 เป็น 1 ใน 5 ของโครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีการพัฒนาโดยยึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นำมาบูรณาการกัน เป็นการเรียนรู้อยู่โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” กล่าวคือ ผู้เรียนมีปัญญา

เข้าใจในคุณค่าที่ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการสัมมนาการพัฒนานวัตกรรมสำหรับโรงเรียนวิถิพุทธพระราชทาน รุ่นที่ 2, 2559)

โรงเรียนวิถิพุทธไม่ได้เน้นแต่เพียงการจัดการศึกษาโดยใช้หลักการหรือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจธรรมชาติ ทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม อาทิเช่น การกิน การฟัง การพูด เป็นต้น เป็นการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเน้นการพัฒนาด้านจิตใจเป็นหลัก เพราะในโลกยุคปัจจุบัน มนุษย์เราเริ่มมีความเสื่อมถอยของจริยธรรมที่ติงามด้านจิตใจที่ติงามมากขึ้น ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนาผู้เรียนด้านจิตใจก่อน โดยเน้นการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่ติงาม ซึ่งจะสามารถช่วยพัฒนาผู้เรียนให้สามารถพัฒนาทักษะด้านอื่นๆ ได้ (โรงเรียนวิถิพุทธ, ออนไลน์)

รูปธรรมของโรงเรียนวิถิพุทธ

ในระยะแรกมีรายละเอียดตัวชี้วัดที่ใช้ในการประเมินโรงเรียนวิถิพุทธ 54 ตัวชี้วัด โดยแบ่งเป็นด้านกายภาพ ด้านการเรียนการสอน และด้านพฤติกรรมพื้นฐาน (วิถิชีวิต) ต่อมาปรับลดลงเหลือ 29 ตัวชี้วัด เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการพิจารณาเลือกโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ หรือการประเมินผลการปฏิบัติราชการ โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (กพร.) ได้สะดวกและเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยแบ่งเป็น

1. ด้านกายภาพ 7 ตัวชี้วัด คือ

- 1) มีป้ายโรงเรียนวิถิพุทธ
- 2) มีพระพุทธรูปบริเวณหน้าโรงเรียน
- 3) มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน
- 4) มีพุทธศาสนสุภาษิต วาทีธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ
- 5) มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น
- 6) มีห้องพระพุทธศาสนา หรือลานธรรม
- 7) ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ในโรงเรียน 100%

2. ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู ผู้บริหารโรงเรียน 5 ตัวชี้วัด คือ

- 1) รักษาศีล 5
- 2) ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม
- 3) ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหาร รับประทานอาหารไม่ดั่ง ไม่หก ไม่

เหลือ

- 4) ประหยัดออม ถนอมใช้เงินและสิ่งของ
- 5) มีนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก

3. ด้านการเรียนการสอน 5 ตัวชี้วัด คือ

- 1) บริหารจิตและเจริญปัญญาก่อนเข้าเรียนเช้า - ป้ายทั้งครูและนักเรียน

เรียนรู้

- 2) บูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระและในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- 3) ครูพานักเรียนทำกิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง
- 4) ครู ผู้บริหาร นักเรียนทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัด เดือนละ 1 ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้
  - 5) ครู ผู้บริหาร นักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อย ปีละ 1 ครั้ง
4. ด้านกิจกรรมวันพระ 4 ตัวชีวิต คือ
  - 1) ใส่เสื้อสีขาวทุกคน
  - 2) ทำบุญ ใส่บาตร ฟังเทศน์
  - 3) รับประทานอาหารมังสวิรัตินมื้อกลางวัน
  - 4) สวดมนต์แปล
5. ด้านอื่นๆ 8 ตัวชีวิต คือ
  - 1) ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน
  - 2) ไม่ดูต่านักเรียน
  - 3) บริหารจิต และเจริญปัญญา ก่อนประชุมทุกครั้ง
  - 4) ชื่นชมคุณความดีหน้า

เสาะงทุกวัน

- 5) โหมธรมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่น ความรู้สึกที่ได้ทำความดี
- 6) ผู้บริหาร ครู นักเรียนมีสมุดบันทึกความดี
- 7) ครู ผู้บริหาร และนักเรียนได้นักธรรมตรีเป็นอย่างน้อย
- 8) มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

ซึ่งหากจะสังเกตทั่วไป จะพบว่าโรงเรียนวิถีพุทธจะมีกิจกรรมวันพระ (หรือเป็นวันที่โรงเรียนกำหนดขึ้นในแต่ละสัปดาห์) คือ นักเรียนและคณะครูแต่งกายด้วยชุดสีขาว มีกิจกรรมสวดมนต์ยาว รับประทานอาหารมังสวิรัตินมื้อกลางวัน ฟังเทศน์ เป็นการกระทำด้วยความเข้าใจเหตุและผลว่า ทำไปทำไม เพราะเหตุใด ถึงแม้จะถูกมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็น “พิธีกรรม” แต่ก็ถือว่ามีค่าจำเป็น และเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนจิตใจสงบขึ้น สามารถพิจารณาเรื่องราวต่างๆ ด้วยสติอันใคร่ครวญได้ดียิ่งขึ้น เพื่อการเรียนรู้ให้ถึงแก่นแท้ของไตรสิกขา และแฝงด้วยคุณค่าที่ลึกซึ้งอยู่ในทุกกิจกรรมที่ได้ลงมือปฏิบัติ (โรงเรียนวิถีพุทธ, ออนไลน์)

ผลโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ(2545 - 2563)

เชิงปริมาณ

พ.ศ. 2546	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	89	โรงเรียน
พ.ศ. 2549	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	20,475	โรงเรียน
พ.ศ. 2550	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	21,764	โรงเรียน
พ.ศ. 2551	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	22,190	โรงเรียน

พ.ศ. 2552	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	23,337	โรงเรียน
พ.ศ. 2554	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	24,212	โรงเรียน
พ.ศ. 2555	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	12,159	โรงเรียน
พ.ศ. 2556	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	18,555	โรงเรียน (ข้อมูล ตุลาคม 2556)
พ.ศ. 2557	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	19,382	โรงเรียน (ข้อมูล มิถุนายน 2557)
พ.ศ. 2558	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	20,310	โรงเรียน (ข้อมูล มีนาคม 2558)
พ.ศ. 2559	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	1,654	โรงเรียน
พ.ศ. 2560	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	410	โรงเรียน
พ.ศ. 2561	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	352	โรงเรียน
พ.ศ. 2562	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	505	โรงเรียน
พ.ศ. 2563	มีโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน	12	โรงเรียน

จากการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธที่ผ่านมาพบว่า มีโรงเรียนที่ถือได้ว่าเป็นต้นแบบโรงเรียนวิถีพุทธและสามารถจัดการศึกษาที่พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดในจิตใจของผู้เรียนได้ โดยโรงเรียนวิถีพุทธที่เข้าร่วมโครงการของกระทรวงศึกษาธิการส่วนใหญ่จะมีรูปแบบของการพัฒนาที่เน้นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในการพัฒนาผู้เรียนไปสู่ปัญญา กล่าวคือ

1. ด้านศีล (พฤติกรรม) เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีกิจกรรมายาท กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น รู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภค และสื่อต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ด้วยปัญญาของตน รู้จักความพอดี ความพอประมาณ ในการแสวงหา บริโภค สะสมสิ่งต่าง ๆ ปฏิบัติตนตามระเบียบ กฎเกณฑ์ที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดวินัยในตนเอง รวมทั้งไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นโดยมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์ด้วยดีกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม

2. ด้านจิตใจ (สมาธิ) เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถภาพที่ดี กล่าวคือ มีสมาธิ มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดี ด้วยจิตใจกล้าหาญ อดทน สู้อภัย ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อสามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความยากลำบากไปได้ พึ่งตนเองได้ มีคุณภาวะ กล่าวคือ มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ละอายชั่วกลัวบาป ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ารับผิด เกิดจิตที่เป็นบุญกุศลอย่างสม่ำเสมอ และมีสุขภาวะที่ดี กล่าวคือ มีความสุข ความร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่ดี มีกำลังใจ เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ ในการร่วมกิจกรรมงานต่าง ๆ

3. ด้านปัญญา เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีศรัทธาเลื่อมใสและมีความเข้าใจในพระรัตนตรัย ในกฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญคุณโทษมีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจ ใฝ่รู้ รู้จักการค้นคว้า การจดบันทึกให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ประมวลผล สามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและรายบุคคล รวมทั้งมีทักษะชีวิตเท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอก และกิเลสภายในตนสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ สามารถนำหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้มีฐานชีวิตที่ดีมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรม เกิดปัญญาเข้าใจในสังขารมโนในชีวิตได้ตามวุฒิภาวะของตน สามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติธรรมให้เกิดความเจริญงอกงามในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป

โดยมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เน้นพัฒนาใน 4 ด้าน ได้แก่

1. การพัฒนาทางกาย (กายภาวนา) หมายถึงการเจริญกาย พัฒนากาย คือ การฝึกอบรมกาย ให้อุจกปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม สังคมในทางที่เป็นคุณให้เกิดกุศลธรรมที่องงาม ไม่ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญในเบื้องต้น คือ การกินให้เป็น อยู่เป็น ดูเป็น และฟังเป็น กายภาวนาจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาตนเอง เพื่อความสัมพันธ์ที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมในทางกายภาพ

2. การพัฒนาทางด้านสังคม (ศีลภาวนา) หมายถึง การเจริญศีล คือ การพัฒนาความประพฤติฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย กฎเกณฑ์และกติกาศังคม ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่สังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดีและมีความสุข

3. พัฒนาการทางจิต (จิตภาวนา) หมายถึง การเจริญจิต คือ พัฒนา ฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง เจริญองงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น การมีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ สดชื่น เบิกบาน เป็นต้น

4. พัฒนาการทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) หมายถึง การเจริญปัญญา คือการพัฒนาปัญญา การฝึกอบรมทางปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระไม่ลุ่มหลงไปตามกระแสนิยม สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ซึ่งพัฒนาการทั้ง 4 ด้านนี้ จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข

การจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธประกอบไปด้วย 4 ส่วนสำคัญได้แก่

1. หลักสูตรสถานศึกษา สอดแทรกพุทธธรรมในวิสัยทัศน์ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพิ่มเติมคุณธรรม จริยธรรมในผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในการจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ สอดแทรกความรู้และการปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและสถานการณ์อื่นๆ นอกห้องเรียน ได้แก่ บูรณาการในการเรียนรู้ บูรณาการในชีวิต และบูรณาการไตรสิกขาในชีวิตประจำวัน

2. ผู้สอน เป็นตัวอย่างที่ดี “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เป็น” อย่างสม่ำเสมอ เป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้เรียน มีเมตตาธรรม อ่อนโยน อดทน อดกลั้น และสร้างเสริมกำลังใจแก่ผู้เรียนอยู่เสมอ

3. กระบวนการพัฒนาผู้เรียนรอบด้าน สมดุล สมบูรณ์ทั้งกาย (กายภาวนา) ความประพฤติ (ศีลภาวนา) จิตใจ (จิตภาวนา) และปัญญา (ปัญญาภาวนา) จัดโอกาสส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมแสงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา เน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ เข้าใจและค้นพบคุณค่าของสรรพสิ่ง

4. บุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในระบบไตรสิกขา ทั้งในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอนผู้จัดการเรียนรู้และเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน บุคลากรทุกคนควรเป็นผู้ที่รู้หลักพุทธธรรมอย่างดี ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ สามารถจัดการเรียนรู้ตามวิถีพุทธและเป็นกัลยาณมิตรมีลักษณะเป็นผู้สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น พร้อมช่วยเหลือให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้หลักคิดการพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง มีรูปแบบวิธีการที่หลากหลายเหมาะสมกับลักษณะและเงื่อนไขของโรงเรียน

จากรูปแบบการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามีโรงเรียนต้นแบบของโครงการโรงเรียน

วิถีพุทธที่มีการพัฒนาในรูปแบบที่แตกต่างจากที่กล่าวมาข้างต้น และโรงเรียนสามารถจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีการพัฒนาด้านจิตใจที่ดียิ่งขึ้นนำไปสู่การพัฒนาด้านปัญญาได้ รวมทั้งสามารถพัฒนาผู้เรียนที่ต่างศาสนาให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ เพราะผู้เรียนเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล อาทิเช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ ที่เป็นโรงเรียนต้นแบบโรงเรียนวิถีพุทธที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา กัลยาณมิตร โยนิโสมนสิการ และสติปฏฐาน 4 โดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม 3 ประการในโรงเรียน กล่าวคือ การนำหลักพุทธธรรม

ทั้ง 3 ประการของตนมาเป้นแนวทางในการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรูที่มุ่งคุณภาพระดับสูง และกระบวนการฝึกฝนในระบบการจัดการเรียน การสอน และหลักสูตรของโรงเรียน มีการทดลองผานระบบโครงสร้าง และกิจกรรมเป็นการเฉพาะเพื่อดำรงรักษาแก่นพระธรรมคำสอน และบรรลุผลการพัฒนาเด็กอย่างรอบคอบไปพร้อมๆ กัน โดยโรงเรียนมีกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทของโรงเรียนตนเอง เช่น การจัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ การสวดมนต์แปล การรับประทานมังสวิรัตินึ่งมือกลางวัน การทำบุญตักบาตร การฟังธรรมะ เป็นต้น ตัวอย่างโรงเรียนต้นแบบในการจัดทำโรงเรียนวิถีพุทธ

1. โรงเรียนรุ่งอรุณ ก่อตั้งและได้รับการรับรองจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนในปี พ.ศ.2540 โรงเรียนรุ่งอรุณถือกำเนิดขึ้นภายใต้ สภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่เป็นธรรมชาติ เอื้อต่อการเรียนรู้ นักเรียนเรียนรูในสภาพแวดล้อมของอาคารเรียนและห้องเรียนที่โปร่งโล่ง การจัดชั้นเรียนให้เป็นบ้านแห่งการเรียนรู้ที่อบอุ่น มีบึงน้ำใหญ่อยู่กลางโรงเรียน สะพานไม้ทอดยาวเป็นทางเดินเลียบริบอบบึง ห้อมล้อมด้วยสวนป่าที่เป็นห้องเรียนธรรมชาติ ซึ่งมีเรื่องราวที่มีเสน่ห์มากมายชวนให้มาค้นหา

ซึ่งวิสัยทัศน์ของโรงเรียนคือ โภธิสัทธา เป็นความเชื่อมั่นในศักยภาพมนุษย์ที่สามารถพัฒนาตนเองไปสู่ปัญญา ชีวิตคือการศึกษาโดยใช้หลักในการพัฒนาแบบไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ชุมชนแห่งกัลยาณมิตรเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เป็นพื้นฐานของสังคมที่มีความเจริญและการศึกษาองค์รวม เป็นกระบวนการที่บูรณาการความรู้ภายนอก (ศาสตร์ต่างๆ) และความรู้ภายใน (ชีวิต) ที่สามารถเรียนรู้ให้สอดคล้องกับธรรมชาติที่สามารถฝึกฝนได้

องค์ประกอบหลักของการเรียนรู้แบบองค์รวม คือ 1) การเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ภายในของมนุษย์ที่ใช้ปัญญาเป็นฐานโดยมีวิธีการเจริญสติเพื่อการรู้จักตนเอง 2) การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจากประสบการณ์หรือสถานการณ์จริงเรียนรู้ที่จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ เรียนรู้จากกิจกรรมในชีวิตประจำวันของตนเอง เรียนรู้จากการแก้ไขปัญหาและการทำโครงการ 3) การเรียนรู้จากการสื่อสาร มีเป้าหมายเพื่อแบ่งปันความรู้และความเข้าใจในองค์กรแห่งการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคมการสร้างพันธมิตรการเรียนรู้อย่างยั่งยืนโดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชน

การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนรุ่งอรุณมีตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล 1 ถึง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวน 1,400 คน (พฤษภาคม 2562) โดยได้แบ่งการจัดการเรียนการสอนออกเป็น 3 ส่วนเนื่องจากโรงเรียนรุ่งอรุณเปิดสอนตามความสามารถและความเหมาะสมทั้งในด้านพฤติกรรม ความต้องการด้านร่างกาย จิตใจ สังคมที่เป็นไปตามวัย ได้แก่

1.1 โรงเรียนเล็ก (ระดับอนุบาล 1 – อนุบาล 3)

ในระดับอนุบาลนั้นโรงเรียนรุ่งอรุณเน้นการศึกษาจากการเริ่มเป็นคนกิน อยู่เป็น หมายถึง การนำหลักไตรสิกขาเข้ามาสอนในระดับอนุบาลคือ ศีล สมาธิ ปัญญา มีเป้าหมายให้เด็กสามารถกิน อยู่ ฟัง ดูเป็น สามารถดูแล ช่วยเหลือตนเองได้ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มีความกตัญญูกตเวที โดยการบูรณาการทั้ง 4 สาระด้วยกันได้แก่ ตัวเรา ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคม ใช้ภาษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ลงในทุกๆ กิจกรรมของนักเรียน เช่น การเล่น การออกกำลังกาย นิทาน ศิลปะ การเดินชมธรรมชาติ กิจกรรมอาสา เป็นต้น ซึ่งให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้นๆ ด้วย

คุณลักษณะของผู้เรียนแบ่งออกเป็น 2 คุณลักษณะ ได้แก่ 1) ค่านิยมหลัก คือ ผู้เรียนต้องมีความอดทน มุ่งมั่น พากเพียร รักการเรียนรู้ด้วยสติ สมาธิ สร้างวินัยและใฝ่กตัญญู 2) ความสามารถหลัก คือ ผู้เรียนต้องมีความร่าเริงแจ่มใส ช่วยเหลือตนเองได้ สามารถเรียนรู้แบบร่วมมือ เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ และการใช้ภาษาได้ สามารถฟังเป็น มีความคิดที่เป็นระบบ แยกแยะ เปรียบเทียบ เชื่อมโยง ที่ระบุเข้าถึงคุณค่าได้

1.2 โรงเรียนประถม (ประถมศึกษาปีที่ 1-6)

สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาเป็นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่นำนักเรียนเข้าถึงคุณค่าของสิ่งที่อยู่รอบตัวเชื่อมโยงเข้าสู่ชีวิตประจำวันของนักเรียนเป็นการสร้างกระบวนการเพื่อให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจไปสู่ความเข้าใจถึงประโยชน์และคุณค่าสิ่งที่มีผลต่อคน สรรพสิ่งต่างๆซึ่งเป็นการเข้าใจเรื่องระบบความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น เป็นการบูรณาการให้นักเรียนเข้าถึงคุณค่าของสิ่งที่อยู่รอบตัว เป็นการสร้างกระบวนการเพื่อให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจสู่ความเข้าใจถึงประโยชน์และคุณค่าของสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ เข้าใจถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งอื่นๆ ที่อยู่รอบตัว เช่น โครงการร่วมกันสร้างฝายหินทิ้ง สำนักสงฆ์เต่าดำ จ.กาญจนบุรี เป็นการเรียนรู้จากการบูรณาการเรื่อง “น้ำคือชีวิต” ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ การเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างน้ำกับป่า น้ำมีความจำเป็นต่อชีวิต การศึกษาในการจัดทำที่กักเก็บน้ำเพื่อจัดทำโครงการตอบแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ภิกษุและสามเณรที่มาปฏิบัติธรรมที่สำนักสงฆ์เต่าดำมีน้ำดื่ม น้ำใช้ตลอดปีและไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

1.3 โรงเรียนมัธยม (มัธยมศึกษาปีที่ 1-6)

ในระดับมัธยมเป็นการบูรณาการสถานการณ์จริงทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ให้ผู้เรียนได้ใช้ศักยภาพและความสามารถของตนเอง เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่ระดับอุดมศึกษา การเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ นักเรียนมัธยมเรียนรู้สาระที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ได้ทดลองทำตามความสนใจของตนเอง มีการฝึกความรับผิดชอบตนเองและสังคม เผชิญปัญหาและหาทางออกให้กับตนเองโดยมีครูและผู้ใหญ่ที่มีความชำนาญสนับสนุนการทำงานอยู่รอบข้างเพื่อให้เขาค้นพบศักยภาพของตนเองและประสบความสำเร็จด้วยตนเองมากที่สุด มีการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้จากการทำโครงการบำบัดน้ำเสียในโรงเรียน โดยใช้การจัดการทำโครงการเป็นฐาน (Project-based Learning) โดยนักเรียนมีการออกไปสำรวจสถานที่จริง (สภาพน้ำในชุมชนโรงเรียน) พบกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงและนักเรียนหาทางแก้ไขปัญหา

เหล่านั้นด้วยตนเอง (Phenomenon inquiry-based Learning) จากการศึกษา ทดลองได้เผชิญกับปัญหาที่เป็นอยู่และสามารถแก้ไขปัญหาที่พบได้ด้วยตนเอง

โรงเรียนรุ่งอรุณมีการจัดงานในสัปดาห์สุดท้ายของการเรียนการสอน (หยดน้ำแห่งการเรียนรู้) ได้มีการประชุมเพื่อสรุปกิจกรรมที่ทำมาตลอดทั้งเทอมเพื่อสรุปผลจากการทำกิจกรรมได้เรียนรู้ เกิดประโยชน์อย่างไร เช่น การจัดนิทรรศการ การแสดงละคร การผลิตสื่อ (สิ่งพิมพ์ วิดีโอ ฯลฯ) เพื่อการสื่อความหมายและคุณค่าจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ให้ครู ผู้ปกครองและนักเรียนกลุ่มอื่นๆได้เรียนรู้ร่วมกัน (ประภาภักดิ์ นียม, 2562; โรงเรียนรุ่งอรุณ, ออนไลน์)

2. โรงเรียนสยามสามไตร เริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2523 ชื่อโรงเรียนอนุบาลหนูน้อย และเริ่มขยายเป็นโรงเรียนประถมชื่อ “บ้านพุทธประถม” ปี 2546 และวางหลักสูตรที่เน้น 3 วิถีไว้อย่างชัดเจน คือ วิถีไทย วิถีธรรมชาติและวิถีพุทธอันเป็นแนวทางและรูปแบบที่ทรงคุณค่าของความเป็นไทย สร้างนักเรียนให้เป็นเด็กที่ดำรงไว้ซึ่งความเป็นไทย รักษาโลก ธรรมชาติ สืบต่อพระพุทธศาสนาจากรุ่นสู่รุ่น และในปี 2550 ได้ก่อตั้งโรงเรียนชื่อ “สยามสามไตร” ปรัชญาโรงเรียนคือ รู้จักตนเอง เรียนรู้โลกรอบตัว มีจริยธรรม นำความสามารถสู่ความสุข คติพจน์ของโรงเรียน คือ สามารถผืนกระแสโลกได้ด้วยการดำเนินตามรอยพระพุทธบาทและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เปิดสอนในระดับชั้นเด็กเล็กไปจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นอายุตั้งแต่ 1.6 – 15 ปี โดยมีระบบการศึกษาตามแนวพุทธและหลักสูตรพื้นฐานตามกระทรวงศึกษาธิการกำหนด

สำหรับการจัดการศึกษาวิถีพุทธ โรงเรียนสยามสามไตรใช้หลักการจากธรรมนิพนธ์ในสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เช่น ข้อปฏิบัติในการฝึกเบื่องตันที่พระพุทธเจ้าเน้น คือ 1) อินทริยสังวร คือการใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจให้เป็น เช่น ดูเป็น ฟังเป็น 2) โภชนเมตตัตถุญตา ความรู้จักประมาณในการบริโภค คือ การรู้จักกินพอดี โดยการกินด้วยปัญญา 3) ซาคริยานุโยค แปลว่า การใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ให้ตื่นโดยมีสติให้ระลึกรู้เสมอว่ากำลังทำอะไร และทำแล้วจะเกิดประโยชน์ต่อไปอย่างไร

การสอนเด็กให้ครบไตรสิกขาที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายประกอบไปด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ที่เกี่ยวข้องทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา คือการทำสิ่งใดให้ทำด้วยการมีสติไม่เบียดเบียนผู้อื่น และดำเนินชีวิตอย่างมีสติปัญญา และใช้ความรู้ ความเข้าใจในการใช้ชีวิต โดยมีการกำหนดเวลาในการทำกิจกรรมต่างๆที่ประกอบไปด้วย วิถีไทย วิถีธรรมชาติและวิถีพุทธ โดยทุกวันพระทางโรงเรียนมีการเชิญผู้ปกครองมาร่วม

พิธีตักบาตรในตอนเช้าร่วมกันกับนักเรียนและครู เด็กๆจะช่วยกันเก็บอุปกรณ์หลังเลิกเรียนโดยมีครูและผู้ปกครองเป็นแบบอย่างที่ดี ในการสร้างระเบียบวินัยตามวิถีชีวิตคนไทยทั้งดงาม (โรงเรียนสยามสามไตร, ออนไลน์)

3. โรงเรียนทอสี เริ่มก่อตั้งจากระดับอนุบาลตั้งแต่ปีพ.ศ. 2533 โดยมีแนวคิดการจัดการศึกษาเน้นความเตรียมพร้อมของเด็ก ให้เด็กได้เรียนรู้อย่างสนุกและมีความสุข เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ จาก การปฏิบัติธรรมภายใต้การอบรมสั่งสอนของพระราชพัชรมานิต พิสิฐธรรมคุณสุนทร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม- คามวาสี (พระอาจารย์ชยสาโร)พบว่าพุทธศาสนามีบทบาทโดยตรงในการพัฒนาการศึกษา การพัฒนาวิถีชีวิตที่เป็นบุญเป็นกุศล และเมื่อผู้บริหารและครูได้ปฏิบัติธรรมต่อเนื่องมากขึ้นๆ ก็เห็นชัดว่า

การศึกษาและการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเดียวกัน การศึกษาไม่ใช่เป็นไปเพียงเพื่อหาความรู้ทางวิชาการ หรือ แสวงหาทักษะเพื่อประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงตนและครอบครัว แต่ควรเป็นไปเพื่อพัฒนาชีวิตที่ดีงาม เพื่อสร้างประโยชน์ตน ประโยชน์ครอบครัว ชุมชนและสังคม การปฏิบัติธรรมทำให้เข้าใจว่า การศึกษาที่ถูกต้องและแท้จริงต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาตนเอง ชาวพุทธต้องเป็นนักศึกษาชีวิตมีเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจนที่เป็นบุญเป็นกุศล โดยมีความเชื่อมั่นว่าพุทธศาสนามีหลักการและวิธีการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ โดยมีวิสัยทัศน์เป็นโรงเรียนวิถีพุทธปัญญาต้นแบบ ในการบ่มเพาะชีวิตเด็ก ครู และผู้ปกครอง เป็นนักศึกษาตลอดชีวิต สามารถพึ่งตนเอง สร้างชุมชนกัลยาณมิตรเพื่อประโยชน์สุขต่อส่วนรวม พร้อมจะอยู่ร่วมกับสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน และทางโรงเรียนมีพันธกิจดังนี้

1. จัดการศึกษาตามหลักการของพระพุทธเจ้า โดยใช้ชีวิตเป็นตัวตั้งเน้นกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาทักษะที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษา 2 ระดับ (ระดับเด็ก : นักเรียน, ระดับผู้ใหญ่ : ครู และผู้ปกครอง)

2. จัดระบบงานและชีวิตในทุกระดับให้มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพและมีส่วนร่วมตามหลักธรรมาภิบาล

3. จัดสภาพแวดล้อมให้ร่มรื่น (เป็นธรรมชาติ ร่มรื่น สงบ สะอาดเป็นระเบียบ) เพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาชีวิต

4. สร้างและรักษาวัฒนธรรมเมตตา และวัฒนธรรมแสวงปัญญา
5. สร้างประโยชน์และความสุขให้แก่ส่วนรวมด้วยหลักทานบารมี 10
วัฒนธรรมโรงเรียนนักเรียนโรงเรียนทอสีต้องมี 1) ความเมตตา คือ มีกิริยามารยาทที่ดี สุภาพ เรียบร้อย เอาใจเขามาใส่ใจเรา รักษาศีล 5 ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างพอเพียงและรู้คุณค่า ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อผู้อื่นเดือดร้อนโดยไม่ต้องร้องขอและที่สำคัญคือการรู้จักให้อภัยกันและกัน 2) การแสวงปัญญา คือ พังธรรมะและปฏิบัติธรรม คิดแก้ปัญหาด้วยตนเองก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นหากแก้ปัญหาไม่ได้สามารถหาที่ปรึกษาแบบเป็นกัลยาณมิตรได้ (โรงเรียนทอสี, ออนไลน์)

4. โรงเรียนกบินทร์วิทยา อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี (สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน) เป็นการจัดทำโรงเรียนวิถีพุทธมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2548 และได้รับเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำปีที่ 10 เมื่อปี พ.ศ.2562 โดยมีวิธีการจัดการเรียนการสอนตามตัวชี้วัดตามแบบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธที่ประกอบไปด้วย 29 ตัวชี้วัด คือ

1. ด้านกายภาพ 7 ประการ ประกอบไปด้วย

1.1 มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ

1.2 มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน

1.3 มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน

1.4 มีพระพุทธรูปสนุภาพิต วาหะธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ

- 1.5 มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น
- 1.6 มีห้องพระพุทธศาสนาหรือลานธรรม
- 1.7 ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100 %
2. ด้านการเรียนการสอน 5 ประการ
  - 2.1 บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และ นักเรียน
  - 2.2 บูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
  - 2.3 ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง
  - 2.4 ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้
  - 2.5 ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
3. ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียนจะร่วมกันประพฤติปฏิบัติ 5 ประการ ต่อไปนี้
  - 3.1 รักษาศีล 5
  - 3.2 ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม
  - 3.3 ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหาร ไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ
  - 3.4 ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ
  - 3.5 มีนิสัยใฝ่รู้ ผู้สัจยาก
4. ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ 8 ประการ คือ
  - 4.1 ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน
  - 4.2 ไม่ดู ด่า นักเรียน
  - 4.3 ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน
  - 4.4 โยมรุมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี
  - 4.5 ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี
  - 4.6 ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย
  - 4.7 บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง
  - 4.8 มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ
5. ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 4 ประการ
  - 5.1 ใส่เสื้อขาวทุกคน
  - 5.2 ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์
  - 5.3 รับประทานอาหารมังสวิรัตินมื้อกลางวัน
  - 5.4 สวดมนต์แปล

ซึ่งการปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวของโรงเรียนแห่งนี้จะจัดเป็นวันพระประจำสัปดาห์โดยจัดขึ้นสัปดาห์ละ 1 ครั้ง คณะผู้บริหาร ครูและนักเรียนแต่งกายด้วยชุดสีขาว มีพิธีสวดมนต์แปลเป็นประจำทุก

สัปดาห์ มีพระสงฆ์มาให้ความรู้ทุกๆสัปดาห์ และมีการรับประทานอาหารมังสวิรัตินมื้อกลางวันโดยทางโรงเรียนมีการจัดเตรียมให้นักเรียนสามารถเลือกซื้อได้ในตอนพักกลางวัน

สรุป

จากการศึกษาถึงการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธในช่วงปี พ.ศ. 2546 มีจำนวนเพียง 89 โรงเรียน เพราะเป็นช่วงแรกของการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธตามโครงการการปฏิรูปการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต่อมาในปี พ.ศ. 2549 มีโรงเรียนวิถีพุทธ ถึง 20,475 โรงเรียน เนื่องจากโรงเรียนต่างๆ ทั่วประเทศเริ่มต้นตัวและเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ต่อมาในปี พ.ศ. 2560 มีโรงเรียนวิถีพุทธ 410 โรงเรียน และ พ.ศ. 2563 มีโรงเรียนวิถีพุทธ 12 โรงเรียน ซึ่งมีจำนวนลดลง โรงเรียนวิถีพุทธที่ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว โดยน่าจะเป็นผลมาจากรูปแบบการศึกษาหรือแนวทางการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไปที่ต้องการพัฒนาให้มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน รวมไปถึงการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ต้องการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในการใช้เทคโนโลยี สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความแตกต่างกันทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และการนับถือศาสนา เหตุผลอีกประการหนึ่งอาจเป็นผลมาจากจำนวนตัวชี้วัดของโรงเรียนวิถีพุทธที่มีหลายข้อ มีความเคร่งครัด มีข้อจำกัดที่มากเกินไปในการเข้าร่วมเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ โดยหลักในการจัดทำกิจกรรม การกำหนดตัวชี้วัดเป็นการเน้นที่ศาสนาพุทธเป็นหลัก ทำให้นักเรียนที่นับถือศาสนาที่ต่างออกไปอาจมีความรู้สึกที่แปลกแยกไม่สามารถเข้าร่วมในการทำกิจกรรมได้ หรือเข้าร่วมแต่ทำได้เพียงนั่งอยู่เฉยๆ ไม่สามารถทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นด้วย เนื่องจากมีตัวชี้วัดหนึ่งที่ต้องการสวดมนต์ ดังนั้นคณะผู้เขียนจึงมีความคิดเห็นว่า การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธควรจะเป็นไปในลักษณะของการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตของตนเองและชุมชน เพราะบริบทของโรงเรียนย่อมมีความแตกต่างกันตามวิถีชุมชนนั้นๆ อาทิเช่น ชุมชนหนึ่งเป็นชุมชนที่ไม่ได้นับถือศาสนาพุทธเป็นไปได้ว่าโรงเรียนในชุมชนเป็นโรงเรียนที่สอนศาสนาพุทธ ส่งผลให้ผู้ปกครองที่ไม่ได้นับถือศาสนาพุทธไม่ส่งบุตรหลานเข้าเรียนโรงเรียนแห่งนี้ ดังนั้นการเรียนการสอนโรงเรียนวิถีพุทธจึงควรเป็นไปในลักษณะการสอนเรื่องศีลธรรม จริยธรรม อันดีงามของทุกศาสนา สำรองการนับถือศาสนานักเรียนในโรงเรียนของตนเอง มีแยกห้องในการทำกิจกรรมทางศาสนาในคาบวิถีพุทธ โดยให้นักเรียนที่นับถือศาสนาที่ต่างออกไปได้ทำกิจกรรมตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขในสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการนับถือศาสนาที่มีความแตกต่างกัน รวมไปถึงควรมีการปรับลดตัวชี้วัดในการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธให้มีความยืดหยุ่นมีการเอื้อต่อนักเรียนที่ไม่ได้นับถือศาสนาพุทธมากขึ้น หรือควรปรับชื่อโครงการนี้อาจเป็นชื่อ “โรงเรียนวิถีธรรมชาติ” “โรงเรียนแห่งจริยธรรม” “โรงเรียนคุณธรรม จริยธรรม” ฯลฯ เป็นชื่อโครงการที่ไม่มีการระบุชื่อศาสนาใดศาสนาหนึ่ง เพื่อเป็นการไม่เจาะจงในเรื่องของศาสนา นักเรียนที่มีความหลากหลายสามารถเข้าเรียนได้โดยไม่มีข้อจำกัด และควรมีการสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนในเชิงคุณธรรม จริยธรรมที่สนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างโรงเรียนในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดโรงเรียนคุณธรรม จริยธรรมที่มีความหลากหลายทางศาสนา-เนื่องจากปัจจุบันเทคโนโลยีมีความ

เจริญก้าวหน้าแต่ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมอันดีงามกลับเสื่อมลงลง ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการสอนคุณธรรม จริยธรรมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนของชาติเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย วาจา และใจตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาชาติ

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. 2546. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.)
- กระทรวงศึกษาธิการ. 2549. แนวทางการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนการสอน ตามเจตนารมณ์กระทรวงศึกษาธิการ “2549 ปีแห่งการปฏิรูปการเรียนการสอน”. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. 2559. คู่มือการสัมมนาการพัฒนานวัตกรรมสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน รุ่นที่ 2.
- กระทรวงศึกษาธิการ. ม.ป.ป. โรงเรียนวิถีพุทธ (Online). <https://www.vitheeбудdha.com/main.php>, 5 มกราคม 2563.
- จินตนา สินธุพันธ์ประทุม. 2549. วิถีพุทธ (Online).<http://www.moe.go.th/wijai/Vithoeput.doc>, 5 มกราคม 2563.
- โสธาร์ักษ์ ชุนรักัญญาติ. 2546. การศึกษาการดำเนินงานการจัดหลักสูตรของโรงเรียนวิถีพุทธ. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประภาภัทร นิยม. 2562. กรณีศึกษาแรก ประสบการณ์ของโรงเรียนรุ่งอรุณ การประยุกต์ใช้หลักทางพระพุทธศาสนาในระบบการเรียนรู้แบบองค์รวม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันอาศรมศิลป์.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). 2546. มณีแห่งปัญญา: หนังสือคู่มือสำหรับนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2547. โรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โรงเรียนทอสี (Online). <http://thawasischool.com/>, 5 มกราคม 2563.
- โรงเรียนรุ่งอรุณ (Online). <https://www.roong-aroon.ac.th/>, 5 มกราคม 2563.
- โรงเรียนสยามสามไตร (Online). <http://www.xn--72c2al6aadbebg6ec6hc1b4m5a4c.com/intro.html>, 5 มกราคม 2563.